

ทฤษฎีการอนุมานสาเหตุ

ความหมาย

ทฤษฎีการอนุมานสาเหตุ (Attribution Theory) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงกระบวนการ และแบบแผนที่ผู้รับรู้ เหตุการณ์นำมาระบุสาเหตุที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ

ประวัติของทฤษฎีการอนุมานสาเหตุ

ฟริทซ์ ฮีเดอร์ (Fritz Heider) (Sahakian, 1982) เป็นผู้นำความคิดเรื่องการอนุมานสาเหตุเข้ามาในวงการจิตวิทยา โดยเสนอความคิดเกี่ยวกับการอนุมานสาเหตุไว้อย่างละเอียดเมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๘ ในหนังสือ *The Psychology of Interpersonal Relations* ฮีเดอร์ไม่ได้นิยามคำ Attribution ไว้อย่างเป็นทางการในหนังสือนี้ แต่พอจะประมวลจากการให้สัมภาษณ์ของฮีเดอร์ในปี ค.ศ. ๑๙๖๖ เป็นนิยามของ Attribution ได้ว่าเป็น “การสร้างการเชื่อมโยง หรือความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์บางอย่างและแหล่งที่มาซึ่งทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น” (Heider, 1976, หน้า ๑๖)

นิยามของ Attribution ที่กว้าง ครอบคลุมและตรงกับความหมายที่ฮีเดอร์ใช้ได้แก่ นิยามของชอว์ และคอสแตนโซ (Shaw & Costanzo, 1982) หน้า ๒๑๒ ซึ่งกล่าวว่า “กระบวนการอนุมานสาเหตุ (Attribution Process) คือ กระบวนการที่ครอบคลุมความใส่ใจ ความคิด และความเข้าใจของบุคคลต่อ “เหตุการณ์” ที่เขารับรู้ เหตุการณ์ที่เป็นเป้าหมายของการรับรู้อาจประกอบด้วย การกระทำของผู้อื่น การกระทำของตนเอง และ/หรือผลที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม ทฤษฎีการอนุมานสาเหตุมักเกี่ยวข้องกับกระบวนการ และแบบแผนที่ผู้รับรู้นำมาใช้ในการระบุ สาเหตุ (assigning causes) ของเหตุการณ์เหล่านี้

นิยามของชอว์และคอสแตนโซกว้าง เพราะครอบคลุมการอนุมานสาเหตุสองประเภทใหญ่ คือ การอนุมานสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์ และการอนุมานสาเหตุเกี่ยวกับสิ่งอื่น ๆ ในสภาพแวดล้อม การอนุมานสาเหตุ

ประเภทแรกในปัจจุบันมีผู้ศึกษามากกว่าการอนุมานสาเหตุประเภทที่สอง ซึ่งเป็นการอนุมานสาเหตุของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น การอนุมานว่าอะไรเป็นสาเหตุให้ฝนตก อะไรเป็นสาเหตุให้ฟ้าผ่า หรืออะไรเป็นสาเหตุให้แผ่นดินไหว การอนุมานสาเหตุของปรากฏการณ์ทำนองนี้ ในปัจจุบันไม่ค่อยศึกษากันมากนัก

นักจิตวิทยาสังคมที่ศึกษาเรื่องการอนุมานสาเหตุส่วนใหญ่ใช้นิยามแนวกว้างดังข้างต้น (Harvey, Ickes, & Kidd, 1976; Harvey & Weary, 1981; Kelley, 1967; Ross, 1977; Weiner, 1980) แม้ว่าเรื่องที่ศึกษากันส่วนมากจะเป็นการอนุมานสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์ก็ตาม แต่ก็มีนักจิตวิทยาสังคมบางคน เช่น शेเวอ์ (Shaver, 1977) ที่ใช้นิยามแคบ จำกัดเพียงการอนุมานสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์เท่านั้น

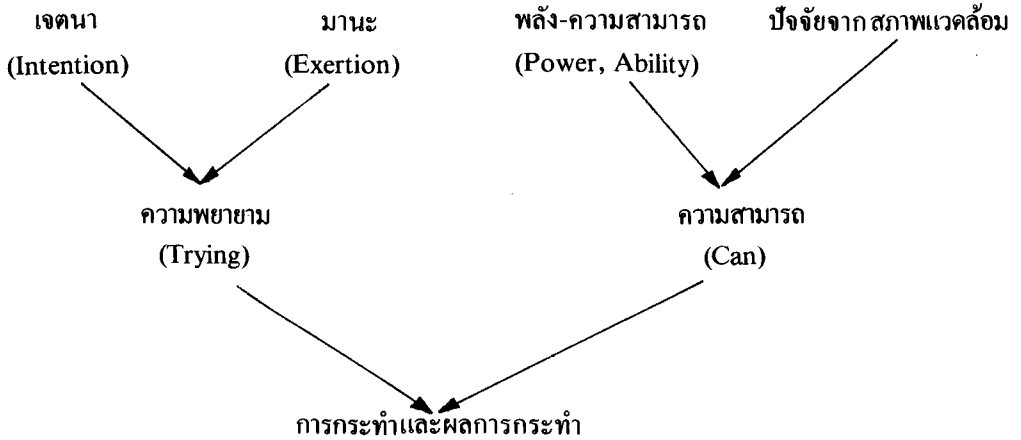
สำหรับคำภาษาไทยที่ใช้แทน Attribution ในที่นี้ใช้คำว่า การอนุมานสาเหตุ เพราะมีความหมายครบถ้วนตามที่ใช้กันในจิตวิทยาสังคมดังนิยามข้างต้น และเข้าใจได้ง่ายเมื่อใช้ประกอบคำอธิบาย ส่วนคำอื่นที่ใช้กันในภาษาไทยมี การระบุเหตุ (ธีระพร อูธรรมโณ ม.ป.ป.; สิทธิโชค วรานุสันติกุล, ๒๕๒๔) การปรุงแต่ง (ชัยพร วิชชาวุธ, ๒๕๒๕) และ การยกให้ หรือ การถือว่า (โยธิน ศันสนบุตย์และจุมพล พูลภัทรชีวัน, ๒๕๒๔)

นักจิตวิทยาสังคมที่ศึกษาทฤษฎีการอนุมานสาเหตุ มีความเห็นพ้องต้องกันว่า กลุ่มความรู้ที่รวมกันเป็นทฤษฎีการอนุมานสาเหตุมิได้มีเพียงทฤษฎีเดียว แต่มีหลายทฤษฎี และมีนักทฤษฎีหลายคน (Harvey & Weary, 1981; Weiner, 1980) ทฤษฎีของฮีเดอร์เองเป็นทฤษฎีแรกเริ่ม และเป็นแนวทางให้นักทฤษฎีคนอื่นมาสร้างเป็นทฤษฎีใหม่ขึ้น ทฤษฎีเหล่านี้ได้แก่ ทฤษฎีความสอดคล้องของการอนุมาน (Correspondence Inferences Theory) ของ โจนส์และเดวิส (Jones & Davis, 1965) และทฤษฎีการแปรร่วม (Covariation Theory) ของเคลลี

(Kelley, 1967) แม้ว่า จะมีทฤษฎีการอนุมานสาเหตุอยู่หลายทฤษฎี แต่การเรียกในภาษาอังกฤษมักเรียกเป็นเอกพจน์ว่า Attribution Theory ไม่ค่อยมีคนเรียกเป็นคำพหูพจน์เหมือนการเรียกทฤษฎีด้านอื่น ๆ

ทฤษฎีการอนุมานสาเหตุของฮีเคอร์ (๑๙๕๘) มุ่งอธิบายว่าในกรณีใดบ้างที่บุคคลผู้รับรู้เหตุการณ์จะอนุมาน

สาเหตุว่าเกิดจากภายในตัวบุคคล (Internal Attribution or Dispositional Attribution) และในกรณีใดบ้างที่บุคคลจะอนุมานสาเหตุว่าเกิดจากภายนอกตัวบุคคล (External Attribution or Environmental Attribution) การอนุมานนี้ บุคคลผู้รับรู้เหตุการณ์จะพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ตามแผนผังดังนี้

แผนผังแสดงตัวแปรที่ใช้ในการอนุมานสาเหตุของการกระทำและผลการกระทำในทฤษฎีการอนุมานสาเหตุของฮีเคอร์ (๑๙๕๘)

ตัวอย่างแสดงปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการกระทำ เช่น เด็กชาย ก. สอบตกวิชาคณิตศาสตร์ ครูพยายามอนุมานสาเหตุว่าอะไรเป็นสาเหตุให้เด็กชาย ก. สอบตก ปัจจัยสองประการแรกที่ครูพิจารณาก็คือ เจตนาและมานะ คือ เด็กชาย ก. ได้ใช้ความพยายามในการสอบเต็มหรือไม่ และเด็กชาย ก. มีความสามารถในการสอบครั้งนี้หรือไม่ หากเด็กชาย ก. มี **เจตนา** จะสอบให้ได้ แต่ขาด **มานะ** ก็เรียกว่ามีความพยายามน้อย ส่วนความสามารถก็ยิ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการหลัง ที่เป็นคุณสมบัติของบุคคลเอง คือ **พลัง-ความสามารถ** และ **สภาพแวดล้อม** ในกรณีนี้ได้แก่ ความยาก-ง่ายของข้อสอบ ครูจะพิจารณาว่าโดยปกติเด็กชาย ก. มีพลัง-ความสามารถในวิชาคณิตศาสตร์เพียงไร หากมีพลัง-ความสามารถในระดับต่ำ และมีความพยายามน้อย ครูก็มีแนวโน้มจะอนุมานว่าการสอบตกของเด็กชาย ก. มีสาเหตุมาจาก

เด็กชาย ก.เอง ซึ่งเป็นการอนุมานสาเหตุว่ามาจากภายในตัวบุคคล แต่หากครูทราบว่าเด็กชาย ก.มีเจตนาจะสอบให้ได้ และมีมานะ ครูก็เชื่อว่าเด็กชาย ก. มีความพยายาม หากครูทราบว่าปกติเด็กชาย ก.มีพลัง-ความสามารถในวิชาคณิตศาสตร์ค่อนข้างสูง ครูก็จะหันมาคิดว่าข้อสอบยากเกินไปหรือไม่ โดยดูว่านักเรียนสอบตกกันมากหรือไม่ หากตกกันมากก็ถือว่าข้อสอบยาก ครูก็จะอนุมานว่าการสอบตกของเด็กชาย ก. เป็นเพราะข้อสอบยาก ซึ่งเป็นการอนุมานสาเหตุว่าเกิดจากภายนอกตัวบุคคล

ส่วนในกระบวนการอนุมานสาเหตุที่โจนส์และเดวิส (๑๙๖๕) สร้างขึ้นเพื่อมุ่งอธิบายและทำนายว่า มีปัจจัยเฉพาะบางอย่าง ที่มีอิทธิพลต่อการที่ผู้รับรู้ จะมีความมั่นใจในการอนุมานว่าการกระทำของบุคคลหนึ่งมีสาเหตุมาจากภายในตัวบุคคล ในทฤษฎีนี้เน้นสาเหตุภายในตัวบุคคลที่เจตนาและลักษณะนิสัย (Disposition)

ของบุคคล และยังมีอีกทฤษฎีหนึ่งที่สำคัญคือ ทฤษฎีการแปรร่วมของเคลลี (๑๙๖๗) ซึ่งเสนอตัวแปรเพื่ออธิบายและทำนายว่าในกรณีใดบุคคลผู้รับรู้เหตุการณ์จะอนุมานสาเหตุของพฤติกรรม หรือของผลของพฤติกรรมว่าเกิดจากบุคคล (Persons) สิ่งมีตัวตน (Entities) ในสภาพแวดล้อม หรือเกิดจากสถานการณ์เฉพาะในแง่ของเวลา (Time) หรือวิธีการรับรู้ (Modality)

ความสำคัญของการอนุมานสาเหตุที่มีต่อพฤติกรรม

นักทฤษฎีการอนุมานสาเหตุเห็นพ้องต้องกันว่า การอนุมานสาเหตุมีความสำคัญต่อมนุษย์มาก เพราะเมื่อมนุษย์อนุมานสาเหตุของพฤติกรรมของผู้อื่น และของตนเองได้อย่างไร มนุษย์ก็จะมีปฏิกิริยาตอบสนองไปเช่นนั้น ทั้งนี้การอนุมานสาเหตุที่เกิดขึ้นอาจจะตรงหรือไม่ตรงกับความจริงก็ได้ ในกรณีที่การอนุมานสาเหตุได้ผลไม่ตรงกับความเป็นจริง ผลของการอนุมานสาเหตุจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตอบสนองของมนุษย์มากกว่าความเป็นจริงเสียอีก

เนื่องจากผลของการอนุมานสาเหตุมีอิทธิพลต่อการตอบสนองของมนุษย์มากนี้เองนักจิตวิทยาอีกหลายคน จึงได้สร้างทฤษฎีที่เคลลีเรียกว่า **ทฤษฎีผลของการอนุมานสาเหตุ** (Attributional Theory, Kelley, 1978) ส่วนซีเดอร์ (๑๙๗๖) เองไม่ได้แยกแยะอย่างเคลลี ทฤษฎีเหล่านี้ได้แก่ **ทฤษฎีผลของการอนุมานสาเหตุของพฤติกรรม** (An Attributional Theory of Behavior) ของไวเนอร์ (Weiner, 1980) ซึ่งอธิบายและทำนายเกี่ยวกับผลของการอนุมานสาเหตุของความสำเร็จ (Success) และความล้มเหลว (Failure) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเรียนของนักเรียนและนิสิตนักศึกษา และอีกทฤษฎีหนึ่งคือทฤษฎีผลของการอนุมานสาเหตุต่อการช่วยตนเองไม่ได้ที่เกิดจากการเรียนรู้ (An Attributional Theory of Learned Helplessness) ของอบบรามสัน การ์เบอร์ และซีลิกแมน (Abramson, Garber, & Seligman, 1980)

ประโยชน์ของการนำการอนุมานสาเหตุไปใช้

ในด้านการนำทฤษฎีการอนุมานสาเหตุไปใช้ทาง

การศึกษา อาจใช้เพื่อการแก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมทั้งของตนเองและผู้อื่นได้ด้วย ในการกล่าวถึงกรณีทีบุคคล เช่น ครูหรือนักเรียนอนุมานสาเหตุของพฤติกรรมหรืออนุมานสาเหตุของผลของการกระทำของตนเองและผู้อื่น เช่น ครูอาจถามตนเองว่านักเรียนไม่สนใจเรียนเพราะอะไร หากครูคิดว่าเพราะนักเรียนขาดสมาธิ ครูก็อนุมานสาเหตุของพฤติกรรมไม่สนใจเรียนของนักเรียนว่าเกิดจากตัวนักเรียนเอง ครูก็พยายามไปแก้ที่ตัวนักเรียนให้สนใจเรียนมากขึ้น แต่หากครูอนุมานสาเหตุของพฤติกรรมไม่สนใจเรียนของนักเรียน ว่าเป็นเพราะครูสอนไม่ดี ครูก็คงหันมาปรับปรุงตนเอง เพื่อให้ให้นักเรียนสนใจเรียนมากขึ้น ตัวอย่างการอนุมานสาเหตุของผลของการกระทำก็ได้มีการเสนอไว้แล้วในการอธิบายทฤษฎีของซีเดอร์

ความเกี่ยวข้องระหว่างการอนุมานสาเหตุและการรับรู้

มโนทัศน์หรือความคิด (Concept) ที่มีความหมายใกล้เคียงกับการอนุมานสาเหตุ คือ **การรับรู้บุคคล** (Person Perception) **การรับรู้ระหว่างบุคคล** (Inter – personal Perception) **การรับรู้ทางสังคม** (Social Perception) และ**ความรู้ความเข้าใจทางสังคม** (Social Cognition) มโนทัศน์ทั้งสี่นี้หากใช้อย่างกว้างที่สุดหมายถึง **การรับรู้ผู้อื่น** ซึ่งรวมถึงการรับรู้รูปร่าง ลักษณะ บุคลิกภาพ ทัศนคติ อารมณ์หรือเรียกรวม ๆ ว่า **รับรู้พฤติกรรม** ลักษณะทางกายและลักษณะทางจิตของผู้อื่น การอนุมานสาเหตุจึงถือได้ว่าเป็นส่วนย่อยของการรับรู้ผู้อื่น และมีความเจาะจงที่ละเอียดลงไป

นอกจากนี้ก็มีมโนทัศน์ใกล้เคียงอีกมโนทัศน์หนึ่งคือ **การรับรู้ตนเอง** (Self – Perception) ซึ่งหากใช้อย่างกว้างที่สุดก็หมายถึง **การรับรู้พฤติกรรม** ลักษณะทางกายและลักษณะทางจิตของตนเอง แต่ในการใช้ที่เฉพาะเจาะจงก็มี**ทฤษฎีการรับรู้ตนเอง** (Self – Perception Theory) ของเบ็ม (Bem, 1972) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยอาศัยแนวพฤติกรรมนิยมของสกินเนอร์ (Skinner) มาอธิบายการรับรู้

ทัศนคติ อารมณ์ และสภาวะภายในอื่น ๆ ของตัวบุคคล
เอง โดยการอนุมานจากการสังเกตพฤติกรรมของตนเอง
และ/หรือสถานการณ์ที่พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้น เนื่องจาก

การรับรู้ตนเองมีกระบวนการอนุมานคล้ายกับการอนุมาน
สาเหตุ นักจิตวิทยาจำนวนมากจึงจัดให้ทฤษฎีการรับรู้
ตนเองเป็นทฤษฎีการอนุมานสาเหตุทฤษฎีหนึ่งด้วย

ธีระพร อูวรรณโณ

บรรณานุกรม

- ชัยพร วิชชาวุธ. (๒๕๒๕). *มูลสารจิตวิทยา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ธีระพร อูวรรณโณ. (ม.ป.ป.). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (อัดสำเนาเย็บเล่ม)
- โยธิน ศันสนยุทธิ และ จุมพต พูลภัทรชีวิน. (๒๕๒๔). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- สิทธิโชค วรรณสันติกุล. (๒๕๒๔). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- Abramson, L. Y., Garber, J., & Seligman, M.E.P. (1980) "Learned helplessness in humans : An attributional analysis." in **Human Helplessness : Theory and Application**. (pp.3-34). Edited by J.Garber & M.E.P. Seligman New York : Academic Press.
- Bem, D.J. (1972). "Self-perception theory." in **Advances in Experimental Social Psychology** (Vol. 6, pp. 1-62) Edited by L. Berkowitz New York : Academic Press.
- Harvey, J.H., Ickes, W. J., & Kidd, R. F. (Eds.). (1976). **New Directions in Attribution Research** (Vol.) Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates.
- Harvey, J.H., & Weary, G. (1981). **Perspectives on Attributional Processes**. Dubuque, IA : Wm. C. Brown.
- Heider, F. (1958). **The Psychology of Interpersonal Relations**. New York : Wiley.
- Heider, F. (1976). A conversation with Fritz Heider. In J.H. Harvey, W.J. Ickes & R.F. Kidd (Eds.), **New directions in attribution research** (Vol. 1, pp. 3 18). Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates.
- Jones, E.E., & Davis, K.E. "From acts to dispositions : The attribution process in person perception." in **Advances in Experimental Social Psychology** (Vol.2. pp. 219-266). Edited by L. Berkowitz New York : Academic Press.
- Kelley, H.H. (1967). "Attribution theory in social psychology." in **Nebraska Symposium on Motivation** (Vol. 15, pp. 192-240). Edited by D. Levine Lincoln : University of Nebraska Press.
- Kelley, H.H. (1978). "A conversation with Edward E. Jones and Harold H. Kelley." in **New Directions in Attribution Research** (Vol.2, pp. 371-387). Edited by J.H. Harvey, W.J. Ickes, & R.F. Kidd. NJ : Lawrence Erlbaum Associates.
- Ross, L. (1977). The intrusive psychologist and his shortcomings : Distortions in the attribution process. in **Advances in Experimental social Psychology** (Vol. 10, pp.173-220). Edited by L. Berkowitz New York : Academic Press.
- Sahakian, W.S. (1982). **History and Systems of Social Psychology** (2 nd ed.) Washington, DC : Hemisphere Publishing Corporation.
- Shaver, K.G. (1977). **Principles of Social Psychology**. Cambridge, MA : Winthrop.
- Shaw, M.E., & Costanzo, P.R. (1982). **Theories of Social Psychology** (2nd ed.). Tokyo : International Book Co.
- Weiner, B. (1980). **Human Motivation**. New York : Holt, Rinehart & Winston.